

İdeolojik okuma aracı olarak “İstanbul’un Fethi”: İŞİD algısı özelinde

Bayram Çınar^{1*}

¹ Doç. Dr. | Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam ve İtikâdi İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı, Nevşehir- Türkiye

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Bayram Çınar

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi Kelam ve İtikâdi

İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı,

Nevşehir/Türkiye

E-posta/ E- mail: kocacinarby@gmail.com

Alındı/Received: 28 Şubat/ February 2025

Düzeltildi/ Revised: 27 Mayıs / May 2025

Kabul/Accepted: 5 Haziran / June 2025

Yayımlandı/Published: 30 Haziran / June 2025

Öz

Sosyal bir olay nadiren yalnızca kendisidir; genellikle başka olaylarla ilişkilendirilerek değerlendirilir. Yaygın bir eğilim olarak, bir olay doğrudan ilişkili olmadığı hadiselerle ilişkilendirilerek bağlamından koparılarak daha büyük bir resmin parçası hâline getirilir. Bu süreçte, söz konusu olay doğal mecrasının dışına çıkarılır. Böylece sosyal vakıalar, ideolojik okumalara konu olacak biçimde yeniden kurgulanır. İstanbul’un fethi ve bu fethi konu edinen literatür de sözü edilen mecrası dışına çıkarılmak suretiyle bu türden ideolojik okumaların malzemesi hâline getirilmiştir. Bu olayı mecrasından çıkaran materyale ilişkin olarak iki kaynaktan söz edilir. Bunlardan ilki, dinî kaynakların sağladığı veriler diğeri ise, mitolojik materyalin imkan verdiği yorumlar olduğu bilinmektedir. Aynı mesajı taşıyan birçok rivayet, İstanbul’un fethini “Fiten ve Melâhim” literatürünün bir parçası olarak ele alma zorunluluğunu doğurmuştur. Fethin anlatısının mitolojik öğeleri bu aktarım süreçlerinde muhtemelen meydana gelmiştir. Zira İstanbul’un fethini ahir zaman anlatılarıyla birlikte aktaran bazı rivayetler, Müslüman geleneğe dâhil olmuş ve tarihsel verilerle birlikte nakledilmiştir. Aktarımların çoğu zaman birbirine karışan yapısı, sonraki dönemlerde bu metinleri yorumlamaya çalışanlar açısından zorluklara yol açmıştır. Bu çerçevede, Müslüman geleneğin parçası olduğunu iddia eden, ancak metinleri yorumlarken bağlam dışı yaklaşımlar benimseyen selefi yapıların İstanbul’un fethine dair ideolojik değerlendirmeleri de, söz konusu yorumlara örneklik teşkil etmektedir. Selefi geleneğin modern temsilcilerinden İŞİD’in, İstanbul’un henüz fethedilmediği yönündeki söylemi şaşkınlık uyandırsa da bu görüş söz konusu zihniyetin arka planındaki dinî ve mitolojik kodlarına dayanmaktadır. Fiten ve Melâhim rivayetlerine yaslanarak İstanbul’u yeniden fethetme çabası, yakın dönemde karşılaştığımız dikkat çekici ideolojik okumalar arasında yer almaktadır. Bu örnek Müslüman gelenek içinde marjinal yapıların hangi fikri kaynaklardan beslenerek yayılım gösterdiğini gözler önüne sermektedir.

Anahtar kelimeler: Teoloji, Ni’mel-ceyy Hadisi, İstanbul’un fethi, İŞİD

Giriş

Metinler, belirli bir kültürel ortamın ürünü olarak ortaya çıkar ve bir anlam zemininde gelişerek varlık kazanırlar. Tarihsel süreç içerisinde metinler, yeni anlam dağarcıkları edinirken, başlangıçta sahip oldukları bazı anlam katmanlarını ise kaybedebilirler. Bu çalışmamıza ilham veren metinlerden biri olan ve “Konstantiniyye bir gün elbet feth olunacaktır; onu fetheden komutan ne güzel komutan, onu fetheden asker ne güzel askerdir” şeklinde yaygın

“The Conquest of Istanbul” as an ideological reading tool: In the context of ISIS perception

Abstract

Social events are often evaluated in relation to other occurrences, with a common tendency to detach them from their immediate context and link them to unrelated narratives, making them part of a larger story. This process removes events from their natural course, leading to ideological reinterpretations of social phenomena. The conquest of Istanbul and the literature surrounding it have similarly been extracted from their historical context and repurposed for ideological interpretations. Two primary sources contribute to this decontextualization: religious texts and mythological material. Numerous narratives conveying the same message have placed Istanbul’s conquest within the literary tradition of Fiten wa Mala’im (eschatological and apocalyptic literature). The mythological elements in the conquest narrative emerged through this process, as certain accounts associating the conquest with end-times scenarios were integrated into Muslim tradition and transmitted alongside historical records. The interwoven nature of these narratives has created challenges for later interpreters attempting to analyze them. In this framework, Salafi groups who claim adherence to Muslim tradition while adopting decontextualized interpretative approaches exemplify ideological readings of Istanbul’s conquest. The modern Salafi movement, particularly groups like ISIS, has asserted that Istanbul has not yet been truly conquered. While this claim may seem surprising, it is rooted in theological and mythological codes underlying this particular worldview. The effort to reconquer Istanbul based on Fiten wa Mala’im traditions is one of the more striking ideological interpretations observed in recent times. This example illustrates how marginal groups within the Muslim tradition draw from specific intellectual sources to expand their influence.

Keywords: Theology, Hadith of Ni’mel-ceyy, Conquest of Istanbul, ISIS

biçimde bilinen hadis, ilk bakışta teopolitik bir düzlemi muhatap almaktadır. Metnin daha alt düzeydeki mesajları da yine bu teopolitik bağlamla ilişkilidir. Dolayısıyla bu rivayet, hem teolojik hem de politik bir karakter taşımaktadır.

Bu bağlamda, şu soruların gündeme gelmesi doğaldır: Hz. Peygamber bu sözü gerçekten söylemiş midir? Eğer söylemişse, İstanbul’u konu alan bu rivayet bir defa mı, yoksa birden çok defa mı dile getirilmiştir? Şayet birden fazla kez bu konuda

Atf için/ Cite as:

Çınar, B. (2025). İdeolojik okuma aracı olarak “İstanbul’un Fethi”: İŞİD algısı özelinde, *Antropoloji* (50), 85-100.

<https://doi.org/10.33613/antropolojidergisi.1649149>

konusmuşsa, hangi tarihî ve kültürel bağlamda neyi kastederek bu sözü sarf etmiştir? Ayrıca bu metinle vermek istediği mesaj neydi? Müslümanların tarihsel süreçte bu hadisten çıkardıkları anlam, Hz. Peygamber'in maksadıyla örtüşmekte midir? Yoksa zamanla mesajın içeriğinde dönüşümler yaşanmış mıdır?

İslam geleneğinin teşekkül ettiği tarihsel dönemde, dönemin iki süper gücünden biri olan Bizans'ın başkenti Konstantiniyye'nin fethine dair Hz. Peygamber'in dile getirdiği söylenen bu telkin, inanan muhatapları açısından teşvik edici bir nitelik taşımaktadır. Bu rivayet, başkentten kinaye ile Bizans'ın sona ereceği ve mülkünün Müslümanlara geçeceği yönünde bir vaadi içerir. Bu vaadin Müslümanlar üzerindeki etkisiyle, Hz. Peygamber'in vefatından çok kısa bir süre sonra İslam orduları Bizans başkentine seferler düzenlemeye başlamışlardır (Avcı, 2017, ss. 243–262).

Aslen kara ordusu olan İslam ordu birlikleri, Anadolu üzerinden karadan yürümek yerine, daha önce neredeyse hiç deneyim sahibi olmadıkları bir yöntemle deniz yolunu tercih ederek Konstantiniyye'yi kuşatmışlardır. Bizans'ın taşra topraklarını fethedip ardından merkeze yönelmek şeklinde daha rasyonel görülebilecek bir strateji yerine, doğrudan başkente yürümeyi seçmişlerdir (Jankowiak, 2017, ss. 201–228). Savaş stratejisi açısından düşünüldüğünde, taşımayı ele geçirip ardından savunmasız kalan merkezi kuşatmak daha makul görünmesine rağmen, Müslümanlar bu temel stratejiyi bir gerekçe sebebiyle ihmal etmiş *görünmektedirler*. Bu, Hz. Peygamber'in Bizans başkentine dair söylediği rivayetle ilişkilendirilebilir. Varsayıma göre, bu rivayetten haberdar olan her Müslüman komutan, Hz. Peygamber'in övgüsüne mazhar olma arzusuyla hareket etmiş; söz konusu rivayet, her bir komutanı Konstantiniyye *üzerine yürümeye teşvik etmiştir* (Emecan, 2007, ss. 83–104). Tarihsel süreçte, her bir ordu komutanı, tıpkı her bir devlet başkanı gibi, bu hadiste övgüyle anılan “güzel komutan” olma arzusunu bir hayal olarak taşımıştır¹. Bu durum, İstanbul'u Müslüman orduların hedef tahtası ve “*kızılzelmâ*”sı haline getirmiştir². Bu ihtimal, Müslüman orduların risk

olarak olsa bile en kısa yoldan İstanbul'u almak arzusunu anlamlı kılabilir.

İlk kez Muâviye b. Ebî Süfyân döneminde başlatılan kuşatmalar, sonraki süreçte de kesintisiz biçimde devam etmiş ve nihayet şehir fethedilinceye kadar süreklilik arz etmiştir. Bu kuşatmalardan birine, Hâlid b. Velîd'in oğlu Abdurrahman komutasındaki orduyla birlikte katılan, sahâbenin büyüklerinden Ebû Eyyûb el-Ensârî, ileri yaşına rağmen ordunun içinde yer alarak kuşatmaya iştirak etmiştir. Onun bu iştiraki, büyük ihtimalle ganimet arzusundan değil, Peygamber'in müjdelediği “güzel askerlerden biri olma” idealinden kaynaklanmıştır. Bu ilk kuşatmanın ardından, takip eden zaman dilimi boyunca Müslüman ordular Konstantiniyye üzerine tekrar tekrar seferler düzenlemiş ve farklı dönemlerde şehri kuşatmışlardır. Nihayet şartların olgunlaştığı ve imkânların elverişli hâle geldiği bir dönemde, 1453 yılında Osmanlı padişahı II. Mehmed -ki bu unvanı İstanbul'un fethine izâfeten “Fâtih” sıfatıyla taçlandırılmıştır- bu fethi gerçekleştirerek, söz konusu rivayetteki “güzel komutan” nitelemesine mazhar olmuş ve ismini ebedileştirmeyi başarmıştır (Küçükaşçı, 2015, ss. 2/283–294).

Açıkça askerî ve siyasî bir mesaj taşıyan bu rivayet, hem hadis edebiyatı hem de tarih disiplini ile ilişkilidir. Bununla birlikte, rivayet, imanının psikolojik bileşenleriyle bağlantılı olarak Kelâm ilminin³ sınırları içinde değerlendirilebilir. Öte yandan, modern dönemde fetih olgusunu tahrif ederek yeni bir anlayışla meseleyi tartışmaya açan Neo-Selefi topluluklar, bizi bu konuda yeniden söz söylemeye mecbur bırakmıştır. Ahir zaman teolojisi, söz konusu rivayetin Kelâm disiplini çerçevesinde ele alınmasını meşru kılan bir başka gerekçe olarak ortaya çıkmaktadır. Zira, rivayetin bazı varyantlarında “İstanbul'un fethi ile kıyamet saati” arasında bir bağ kurulmuş ve bu nedenle söz konusu rivayet, Fiten ve Melâhim edebiyatı içerisinde de yer bulmuştur⁴. Tüm bu durumlar

çok iyi korunduğu bilindiği halde, Müslüman ordularının bu maceraya kalkışmalarını makul ve rasyonel kılan bir neden olmak zorundadır. Aranan rasyonel neden, Konstantiniyye'nin fethedileceğini söyleyen bu haber, bu rivayette sözü edilen komutan olma hayali gören her komutanı böyle bir maceraya sürükleyeceği gibi, güzel askerlerden olmak rüyası gören her piyade ve süvari açısından teşvik edici bir çağrı olduğu varsayılabilir.

³ İslâm'ın inanç esaslarını inceleyen ilim. Neye inanılacağı ve nasıl inanılacağını bu ilim belirler.

⁴ İslâm toplumunda çeşitli dinî ve siyasî sebeplerle ortaya çıkan sosyal kargaşa, anarşi ve iç savaş gibi ümmet bütünlüğünü bozan her türlü yıkıcı faaliyeti ifade etmek için kullanılmıştır. Hadis literatüründe *Fiten ve Melâhim*'den oluşan iki kavram “İslâm toplumunda çeşitli dinî ve siyasî

¹ Fatih Sultan Mehmet Fethi sonrasında Mekke Şerifine, Memlûk Sultanı Aynal'a, Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah'a fethi müjdeleyen mektuplar göndermiştir. Literatürde *Fetihnâme* olarak adlandırılan bu metinlerde yer almıştır. Feridun Ahmed Bey'in *Münşeâtü's-selâtin* adlı eserinde bulunan bu *Fetihnâmeler*, fethin 500. yıl münasebetiyle Ahmed Ateş tarafından Türkçeye tercüme edilerek yayınlanmıştır. Bkz.(Ateş, 1953, ss. 11-50).

² Konumu ve savunma stratejisinin konumla senkronize edilmiş bu şehrin

ise İstanbul'un fethini kıyamet alametlerinden biri haline getirmiştir. Bu algı da konuyu Kelam ilmi açısından tartışmaya değer yapar. Çalışmamız rivayetin sözü edilen bütün bu alanlarına ilişkin bir değerlendirmeyi vadeder.

Fethe ilişkin hadisin gelenek içinde bilinirliği ve bir anlaşılma biçimi olarak klasik yorumu

Hiz. Peygamber'in İstanbul'un fethini de içine alan ve fetihleri teşvik ettiği "Ni'me'l-ceyş" gibi rivayetler, Konstantiniye ile sınırlı değildir⁵. Hiz. Peygamber farklı zamanlarda ve çeşitli gerekçelerle dışarı doğru büyümeye dair teşviklerde bulunmuştur. Bu tür teşviklerin, bir yandan politik amaçlar taşıdığı, diğer yandan gayb⁶e dair haberler içerdiği yönünde iki farklı okuma biçimi mevcuttur (Erul, 2000, ss. 161–184; Hatiboğlu, 2012, ss. 13–16). Konstantiniye 'ye dair farklı rivayetlerin bulunduğu da dile getirilmiş ve bu rivayetler literatüre girmiştir (Bostan, 2020, ss. 185–194). "Nime'l-ceyş" şeklinde bilinen hadise dair klasik yorumlar, Resûlullah'ın İstanbul'un fethedileceğini önceden haber verdiği ve bu fethi gerçekleştirecek komutan ile askerleri övdüğü yönündedir (Yurdağür, 2023, ss. 1–33). Bu övgüyle kastın, Bizans'ın sonlandırılması ve şehrin Müslümanların eline geçmesi olduğu düşünülebilir. Böylece, Müslümanların güçlü ve amansız bir düşmanı ortadan kaldırma yönünde motive edilmesi hedeflenmiştir. Diğer bir büyük düşman olan Pers İmparatorluğu ise Hiz. Ömer döneminde zaten İslam yurdu hâline getirilmiştir. Hiz. Peygamber'in, Bizans İmparatorluğu'nun gücüne vurgu yaparak bu şehri fethetmenin zorluğuna dikkat çektiği ve bu suretle İstanbul'u hedef gösterdiği anlaşılmaktadır. Zira İstanbul'a yapılan bu telmih, doğrudan Bizans'ın dize getirilmesine işaret etmektedir. Bu sayede Müslüman geleneğin, güçlü imparatorlukların direnciyle karşılaşmadığı bir ortamda daha hızlı yayılması hedeflenmiştir. Bu beklenti açıkça ifade edilmese dahi, tarihî denklemin bu biçimde

çözümlendiği varsayılmaktadır.

Afrika'da güçlü ve dirençli muhatapların bulunmaması sebebiyle, Müslümanlar Hiz. Peygamber'in vefatından yaklaşık 70 yıl sonra, 710 yılında Cebel-i Târik Boğazı'nı geçerek İspanya'ya girebilmişlerdir. İslam'ın ilk yıllarında, Resûlullah'ın Arap kabilelerinden biat alırken onlara Pers ve Bizans mülkünü vadettiği bilinmektedir. Bu bağlamda, Konstantiniye 'nin fethine dair bu rivayet daha anlamlı bir boyut kazanmaktadır (Taberî, ty., s. 325). Ancak, bu rivayetin erken dönemde yaygın biçimde dolaşımda olduğu yönündeki kanaat abartılı bir varsayım olabilir. İlk kez Ahmed İbn Hanbel'in, Müsned'inde kendine yer bulan rivayetin fetih sırasında Osmanlı tarihçileri arasında, bilinirliğinin zayıf olduğu dahi ileri sürülebilir. Zira Fatih dönemi Osmanlı tarihçisi Enverî, konuya ilişkin başka anlatılara yer vermesine karşın bu rivayete yer vermemiştir. Öte yandan fetihten sonraki yüzyıllarda, söz konusu rivayetin geriye dönük bir zihinsel inşada temel malzeme olarak kullanıldığına işaret eden birçok gerekçe de bulunmaktadır (Bostan, 2020, ss. 185–194). Bu bağlamda, özellikle İdris el-Bitlisî'nin bu yöndeki çabaları dikkate değerdir.

Türkiye'de fethin ön plana çıkarılması, 1953 yılından itibaren "köklerle buluşma" anlamı da taşıyan bir tarzda gerçekleştirilmiştir. Fethin siyasî bir araca dönüştürülmesiyle, tarihin her döneminde İstanbul'un fethinin büyük önem arz ettiği yönünde bir algı oluşturulmak istenmiştir (Bölükbaşı, 2013, ss. 67–88). "Gelenek icadı" kavramı çerçevesinde İstanbul'un fethinin Türk toplumu için önemli bir ortak payda hâline gelmesi, son döneme özgü bir olgudur. Nitekim bu kavrama yer verilen çalışmalarda, geçmişe dönük biçimde bir gelenek inşa edildiğini düşündüren unsurlar açıkça gözlemlenmektedir (Çoruk, 2016, ss. 79–98).

Müslüman dünyanın diğer bölgelerinde söz konusu rivayetin etki gücünün ne olduğu bir yana, İslam tarihine öncü bir aktör olarak dâhil olmak isteyen Türklerin bu rivayeti, millî hedeflerine hizmet edecek bir araç olarak kullanmış olmaları muhtemeldir. Zira İslam dünyasında itibar kazanmak ve meşruiyet elde etmek için bu tür yankıların gerekli görüldüğü bir dönemde, fetih olayının Osmanlı lehine güçlü bir katkı sunduğu açıktır. Bu bağlamda rivayetin, ideolojik bir araç olarak kullanıldığı da düşünülebilir. Ayrıca, iç siyasette, Hiz. Peygamber'in övdüğü komutan olarak anılmak, Fâtih Sultan Mehmed'e güçlü bir karizma kazandırmıştır. Bu paye, halkın Fâtih'e olan sempatisini ve itaatini artırmış, onun etrafında

sebeplerle ortaya çıkan her tür sosyal kargaşa, savaş ve ölümle sonuçlanan olay...vb. ek olarak, kıyametten önce zühur etmesi beklenen alâmetler" şeklinde bir manaya karşılık kullanılır. Bkz. İlyas Çelebi, "Fiten Ve Melâhim", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fiten-ve-melahim> (25.05.2025).

⁵ Mekke, Hayber, Irak, Kudüs, Şam, İran ve İstanbul... Hiz. Peygamberin farklı zamanlarda Müslümanları fethetmek konusunda teşvik ettiği coğrafyalardandır.

⁶ Görülmeyen, bilinmeyen ve gizli anlamına gelir. Gayb; mutlak bilinmez ve görece bilinmez olarak ikiye ayrılır. Mutlak bilinmez alan, insanın potansiyel sınırları sebebiyle bilme imkânı yakalayamadığı alandır. Görece ya da kısmi bilinmez alan, insanın kısmen bilebileceği, fakat bütünüyle bilme imkânını elde edemeyeceği alandır.

kenetlenmesini kolaylaştırmıştır. Nitekim Uzun Hasan liderliğindeki Akkoyunlu tehdidi karşısında Fâtih'in, Türkmen topluluklarını bu karizma sayesinde bir arada tutmayı başardığı da söylenebilir (Bostan, 2020, ss. 185–194; Erul, 2000, ss. 161–184).

“Nime'l-ceyş” özelinde değerlendirildiğinde, bu rivayet Kütüb-i Sitte'de⁷ yer almamakta, rical açısından yapılan tahkik⁸ öncesinde ise psikolojik düzeyde daha alt kategoride bir rivayet izlenimi vermektedir (Yavuz, 2017, ss. 185–200). Ayrıca, bu rivayetin fetih dönemine ait Osmanlı tarih yazıcılığında yaygın şekilde bilindiği de şüphelidir (Bostan, 2020, ss. 185–194; Enverî, 2003). Bununla birlikte, İslam geleneğinde benzer anlam ve içeriğe sahip başka rivayetlerin, söz konusu coğrafyada bilindiği ve ilk İslam ordularını teşvik ettiği gerçeğini ise değiştirmez (Bostan, 2020, ss. 185–194).

Konstantiniyye 'ye dair rivayetlerin en az iki farklı gruba ayrıldığı ve özellikle Fiten hadisleri kategorisine girenlerin sıhhat açısından sorunlu olabileceği, klasik dönemde kabul edilen bir varsayımdır. Modern dönemde ise bunun aksine olarak, Fiten ve Melâhim literatürüne dâhil olan bu rivayetlere ilgi artmış ve bu rivayetler farklı biçimlerde yeniden yorumlanmak istenmiştir (Erul, 2000, ss. 161–184). “Nime'l-ceyş” gibi, Hz. Peygamber'in belirli şehir veya bölgelerin fethine dair teşvik içerikli rivayetleri ise, rical tahkiki ve metin tenkidi gibi hadis metodolojisine özgü prosedürlere tâbi tutulmadan, doğrudan tarihsel bağlamda tefsir edilmiştir. Bu rivayetler, genellikle Hz. Peygamber'in geleceğe ilişkin haberleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Örneğin, “Nime'l-

ceyş” rivayeti, Müslümanların İstanbul'a duyduğu yoğun ilgiyi ve yaşı ilerlemiş bazı sahâbîlerin bu seferlere katılımını destekleyici bir unsur olarak kullanılmış; bu unsurlar, rivayetin sıhhati lehine fiili bir dayanak olarak kabul edilmiştir (Yıldırım, 2010, s. 96)⁹. Ebu Eyüb el-Ensarî ise, İstanbul'a ilişkin bu fetih teşvikini meşrulaştıran “*yâşlı*”dır. İslam ordularını erken dönemlerde yeterli güvenlik önlemleri almaksızın ciddi riskleri göğüsleyerek bu şehri kuşatmaları ise konuya ilişkin bir diğer psikolojik gerekçe olarak öne sürülmüştür.

Fethe ilişkin hadisi yeniden yorumlamayı gerektiren nedenler

Hadisin bazı kayıtlarında, İstanbul'un fethi ile kıyamet saati arasında bir ilişki kurulmuş, dolayısıyla konu *Fiten ve Melâhim* edebiyatına dâhil edilmiştir. Tirmizî'nin; “...*fethi'l- Konstantiniyye ma'e kıyami's-sâ'a*”¹⁰ kaydına göre, rivayetlere dâhil olan ekstra unsurlar sebebiyle, söz konusu rivayetlerin yorumuna da vüsat kazandırılmıştır (et-Tirmizî, 1975, s.4/509, Bâbu'l-Fiten (H.no: 2238)). Ebû Dâvûd'un kaydında “*Beyne'l-melhame ve fethi'l-medîne sitte senîn, ve yahrucu el-Mesîh ed-Deccâl fî es-sâbi'a*”¹¹ şeklindedir. Ebû Dâvûd'un rivayetini gelenek açısından yorumlamaya çalıştığımızda, karşılaştığımız sorun, bu konuya ilişkin rivayetlerin neden yeniden yorumlanması gerektiğine dair bir ipucu verecektir. Zira İstanbul'un 1453'de fethedildiğini varsaydığımızda Deccâl'in de eş zamanlı olarak çıkması beklenirdi. Fakat aradan geçen bunca yüzyıla karşın Deccâl'in çıktığına ilişkin bir emmâre ve haber tarafımıza ulaşmamıştır. Bu durumda ya haber doğruluk değeri açısından sorunludur denilecektir ya da söz konusu bu rivayet yeni bir yoruma tabi tutulacaktır. Gelenek açısından senedi sahih bir rivayetin doğruluğuna ilişkin söz söylemek ise, metodolojik olarak iç tutarlılıktan yoksun, sorunlu bir yaklaşımdır¹².

⁷ Kütüb-i Sitte, literal olarak Altı Kitap anlamına gelir. Bununla kast edilen ise, Ehl-i Sünnet tarafından en sağlam kabul edilen Hadis kaynaklarıdır. Bunlar; Sahih-i Buhari Sahih-i Müslim Sünen-i Nesai Sünen-i Tirmizi Sünen-i Ebu Dâvûd Sünen-i İbn Mace den oluşur.

⁸ Geleneksel Müslüman yapıda, aktarımların(rivayet) güvenilirliğini temin etmek amacıyla ya aktarıma konu mesaj kritik edilerek bilgi güvenliği temin edilir, ya da mesajın taşıyıcı ayakları değerlendirmeye tabi tutularak veri güvenliği teminat altına alınır. Veri güvenliğini teminde çoğu zaman ikisi birlikte kullanılırlardı. Bir mesajın, tarihsel ve kültürel verilere uygunluğuna ek olarak, dinin daha kesin mesajları ile ilişkili bir çelişki taşımadığının tespiti de hayati bir öneme sahiptir. Rivayetin taşıdığı mesaj tarihsel verilerle ve dini açık mesajları ile bir çelişki oluşturmadığı tespit edildikten sonra, rivayeti aktaran her kuşaktan taşıyıcının doğru sözlü oldukları, mesajı taşıyabilecek hafızaya sahip olduklarının tespitine ek olarak sağlıklı bir zihne sahip olduklarının tespit edilmesi gerekir. Tüm bunlara ek olarak mesajı deforme edecek ideolojik bir saplantı içinde olmadıklarının tespiti de bilgi güvenliğinin Müslüman gelenekteki bir parçasıdır. Bu iki yollu sağlamanın mesajın içeriğine yönelmeyen fakat mesajın taşıyıcı ayakları üzerine yoğunlaşan kritiğine rical tenkidi ya da tahkiki denilir.

⁹ Bu çalışma, İdris el- Bitlisi'nin, “*Heşt behişt*” adlı eserinin Fatih Sultan Mehmet dönemini anlatan bölümünün tercümesini içeren bir doktora çalışmasıdır.

¹⁰ Bu rivayette; Konstantiniyye'nin fethi Kıyamete yakın bir zamandır, mesajı içerir.

¹¹ Bu rivayet; Konstantiniyye'nin fethi ile deccalın çıkması arasında yedi sene vardır mesajı içerir.

¹² Albani'nin Tirmizî'nin tarikinde yer alan *Ebu Bahriyye*'ye ilişkin değerlendirmesi, onun zayıf bir râvî olduğu şeklindedir. Bu değerlendirme rivayeti bir bütün olarak, olmasa bile sözü edilen zayıf râvîyi ve başka zayıf râvîleri içinde bulunduran rivayetlerinin sıhhatini tartışma konusu yapar. Bu durumda rivayetlerin hiç değilse bazıları sıhhat açısından yararlanmış

Zira söz konusu rivayete “yalan haber” demek için sağlam bir gerekçeye ihtiyaç vardır. Her ne kadar makuliyet, bir haberin sıhhati açısından şartlardan biri olarak kabul edilse de, aklın sınırları konusunda tam bir uzlaşıya ulaşılamamış olması, rivayetlerin bu açıdan değerlendirilmesinde çeşitli yeni sorun alanları doğurmaktadır.

İslam geleneğine göre kıyamet alametlerinden sayılan Deccâl’in ortaya çıkışı ile İstanbul’un fethinin bazı rivayetlerde ilişkilendirilmiş olması, modern dönemde bu konuya dair “yeni” yorumların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır denilebilir. Özellikle Neo-Selefi eğilimli akımlar tarafından bu yorumlar sıklıkla gündeme getirilmektedir. Ebu Hureyre’den nakledilen bir rivayet, İstanbul’un fethini kıyamet alametlerinden sayılan Mehdi’ye dair rivayetlerle birlikte de ele almayı gerekli kılmıştır (el-Makdisî es-Sulamî eş-Şâfiî, 1989, ss. 77, 262).

Tirmizî’nin, “...fethi’l-Konstantiniyyete ma’e kıyâmî’s-sâ’a” şeklindeki kaydı, rivayet metinlerine dâhil olan ilave unsurlar sebebiyle yeni tevellere duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır (et-Tirmizî, 1975, s. 4/509, Bâbu’l-Fiten, (H. no: 2238)).

Benzer biçimde, Ebû Dâvûd’un kaydında “Melhame ile Konstantiniyye’nin fethi arasında altı yıl vardır ve Mesih-Deccâl yedinci yılda zuhur eder” şeklinde bir bildirim yer almaktadır (Ebû Dâvûd, 2009, s. 6/354, el-Bâbu fî tevâturi’l-melâhim, (H. no: 4296)). Ebû Dâvûd’un bu rivayeti geleneksel bağlamda yorumlandığında, İstanbul’un fethine ilişkin rivayetlerin yeniden ele alınması gerektiğine dair önemli bir ipucu sunmaktadır. Bu noktada karşı karşıya kalınan kriz: “Nime’l-ceyş” gibi Fiten hadislerinin, farklı rivayetlerin cem ve telif edilmesi meselesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu durumda, birbiriyle uzlaşmaz gibi görünen iki rivayetin, aynı mefhum etrafında bir çelişkiye yol açmadığını ortaya koymak zorunlu hâle gelmektedir. Dolayısıyla, burada karşılaşılan mesele esasen bir “usûl” sorunudur. Bu metodolojik problem, konuya dair değerlendirmelerde kafa karışıklığına yol açmakta ve ümmet içinde ayrışmaları tetiklemektedir. Bu durumu açıklayan önemli bir anlatı, Mehmed Sâid Hatiboğlu’na aittir (Hatiboğlu, 2012, ss. 13–17). Onun değerlendirmeleri, farklı rivayetlerin inşa ettiği anlam alanını zenginleştirmektedir. Ancak bu durumun, marjinal grupları besleyebilecek bir yönü olduğu da söz konusu anlatıdan öngörülebilmektedir. Zira metni ideolojik bir yoruma tabi tutmak, toplumların ayrışması için uygun bir sosyo-kültürel zemin sunmaktadır. Bugün yapılmakta olan da tam

olarak budur. Bir ayrışmaya imkan vermek için günümüzde bazı metinler, ideolojik yorumlara açık biçimde okunmaktadır.

Hatiboğlu, ifade etmeye çalıştığımız bu türden bir yoruma, 1994 yılında hac ibadetini yerine getirdiği sırada Suudi Arabistan’da karşılaştığı bir tezde rastladığını belirtir (Hatiboğlu, 2012, s. 15). Söz konusu çalışmada, şu görüş yer almaktadır: “Her ne kadar Bizans’ın başkenti Sultan Fâtih tarafından fethedilmiş ve Bizans İmparatorluğu sona erdirilmişse de, İstanbul’un tamamıyla Müslümanların elinde olduğu söylenemez.” Bahse konu edilen bu tezden üretilmiş eser, “Eşrâu’s-Sâa” ismini taşımaktadır¹³. Bu eserde karşılaştığı sunumdan oldukça etkilenen Mehmed Sâid Hatiboğlu, söz konusu çalışmanın akademik bir tezden üretilmiş olmasına da dikkat çekerek, bu yorumu onaylayan jüri üyelerine sitem etmektedir. Ancak Hatiboğlu, bir Hadis akademisyeni olarak, geleneğin bu türden yorumları doğrudan veya dolaylı şekilde beslediği gerçeğini göz ardı etmektedir. Oysa adına “cem ve telif” denilen ve birbiriyle uzlaşmaz görünen metinleri bağdaştırma amacı güden bu çabada, farklı rivayetleri uzlaştıran kapsayıcı bir yoruma başvurmak gerekmektedir. Zira bizim varsayımımıza göre temel sorun, yorum ya da aşırı yorum değil; metinlerin mecrasından çıkarılarak ideolojik bir yoruma tabi tutulmasıdır.

“Nime’l-ceyş” hadisinin farklı varyantlarında verilen temel mesaj, Konstantiniyye’nin fethine entegre edilmiştir. Bu hadis ile senkronize biçimde anlam kazanmış birçok mesajın aynı denklem içinde çözümlenmesi gerekmektedir. Ancak rivayet sahih olsa bile, tarihsel süreçte râvî¹⁴lerin müdahaleleri ile metne dâhil edilen metin dışı muhtemel unsurlar, Hz. Peygamber’in otantik mesajını tanınamaz hâle getirebilmektedir. Bu durum ise sahih olanla sahih olmayan envanterin aynı bağlamda birlikte yorumlanmasını imkânsız kılmaktadır. Örneğin, Konstantiniyye’nin fethini Deccâl’in zuhuruyla aynı rivayet içerisinde ve birbiriyle bağlantılı şekilde ele almak, iki farklı verinin birlikte yorumlanmasını zorunlu kılmış; bu da marjinal yorumlara zemin hazırlamıştır.

Görece daha geç döneme ait ve selefi¹⁵ yorumu

¹³ “Kıyamet alâmetleri” konulu bir çalışma olup, aynı anlama gelir.

¹⁴ Sözlü kültüre ait bir kavram olup, kuşaklar arasında geleneği ve kültürü aktaran kişi anlamına gelir. Müslüman gelenekte, bir anekdot ya da alıntıyı aktaran kişi. Hadis nakilcisi birey.

¹⁵ Sözlük anlamı itibarıyla, zamansal olarak önce gelen hiyerarşik olarak takip edilmeye layık olan anlamında Selefi, İslam literatüründe, kavram olarak İslam’ın ilk dönemlerinde yaşayan, kendilerine göre metotları ve görüşleri

olur. Bu rivayete ilişkin genel kanaatin, söz konusu rivayetin zayıf olduğu yönünde olduğu söylenebilir.

andıran bu anlamlandırma çabaları, meseleyi katı ve indirgemeci bir düzleme taşımıştır. Büyük ihtimalle, şehirdeki yaşam tarzı, sosyo-kültürel yapılar ve sermaye grupları gibi etkenler neticesinde ortaya çıkan bu selefi yorumlar, İstanbul'daki azınlıkların tarihsel süreçteki dominant etkisini ima eder niteliktedir.

Fiten ve Melâhim edebiyatına ait rivayetlerde yer alan “yeni fetih” söyleminde ise, varsayıma göre yalnızca şehrin el değiştirmesi değil; aynı zamanda zihniyetinin de dönüşmesi gerektiği vurgulanarak hedeflenmektedir. Bu bağlamda amaç, yalnızca coğrafi bir kazanım değil, aynı zamanda “şehrin tam anlamıyla Müslümanlaştırılmasıdır”. En azından, söz konusu iddia ve ideal bu yönde şekillenmiştir.

Mısırlı muhakik¹⁶ Ahmed Muhammed Şâkir (1892-1958)'de söz konusu rivayete ilişkin kanaatleri bir araya getirmiş ve rivayetin sıhhatini söze konu etmiştir (Şâkir, 2005, s. 1/376; Hatiboğlu, 2012, s. 16). Onun bu çabası yeni bir yorum denemesi olarak önemlidir.

Zira rivayeti aktaran râvîleri tartışmaya konu etmek, bir yönüyle rivayetin yeniden değerlendirilmesi çabası olarak görülebilir. Müslüman gelenekte, muhtemelen hadise entegre edilen bazı unsurlar sebebiyle, söz konusu rivayetleri yeniden yorumlamak gereği duyulmuştur. Temel tema şu şekilde özetlenebilir: “Hadiste Konstantiniyye'nin fethinin gerçekleşeceği müjdelendirilmiştir. Bu fetih, yakın ya da uzak bir gelecekte olabilir; ancak er ya da geç mutlaka vuku bulacaktır. Ne zaman gerçekleşeceğini ise ancak Allah bilir. Varsayıma göre, söz konusu gerçek fetih, Müslümanlar terk ettikleri dinlerine geri döndüklerinde gerçekleşecektir. Önceki asırlarda Türkler tarafından gerçekleştirilen fetih ise, bu büyük fethin ilk basamağı ve hazırlık safhası olarak değerlendirilmelidir. Bu fetihten sonra şehir, bilinmeyen bir zamanda Müslümanların elinden çıkmıştır. İnşallah, Resûlullah'ın müjdelediği üzere bu şehir bir kez daha fethedilecektir” (Şâkir, 2005, s. 1/376).

Hatiboğlu'nun aktardığı şekliyle Şâkir'in bu metni, İstanbul'un fethedilip edilmediğinden çok, bu fethi gerçekleştiren ve hâlihazırda elinde

tutanların Müslümanlık durumlarına ilişkin bir değerlendirme sunmaktadır. Ancak metin dikkatle incelendiğinde, durumun bu şekilde yorumlanamayacağı görülmektedir. Zira Şâkir'in ifadesine göre İstanbul, Müslümanlar tarafından fethedilmiştir; ancak şehri elinde bulunduranların İslâmî kimliği, onun tarafından tartışmaya açılmıştır. Görünüşe göre Şâkir'e göre İslâm, bir iddianın değil, bir ispatın konusudur. Özellikle Türk modernleşmesiyle ortaya çıkan fiilî durum, İslâm dünyasında tepkiyle karşılanmış ve İslâm karşıtı bir hareket olarak algılanmak istenmiştir. Bu bağlamda Cumhuriyet dönemi modernleşmesi, İslâm'dan bir uzaklaşma olarak yorumlanmış ve bu anlayış, “İstanbul'u İslâm'dan uzaklaşanlardan kurtarma” fikrini doğurmuştur denilebilir. Bu fikir güçlü bir biçimde literatürde savunulmuştur (Rıza-Abduh, 2011, s. 10/ 223- 471. Söz konusu bu algılar bütünü marjinal Neo-Selefi yapıları besleyen Vahhabî¹⁷ miras tarafından ilgiyle karşılanmış, sonuçta ise bu türden bir “kurtuluş teorisi” geliştirilmesini mümkün kılmış görülmektedir. Selefi bu tür yapılar, durumdan vazife çıkararak hareket etmiş; bu anlayışın temel esin kaynağı olan Fiten rivayetleri ise, “Nime'l-ceyş” rivayetinin ardından ortaya çıkan arızî bir dönemin çözüm önerisi işlevi görmüştür. Bu yoruma göre, Fâtih Sultan Mehmed şehri Bizans'tan alarak “Nime'l-ceyş” sürecini tamamlamış; fakat Fiten hadisleri grubuna ait diğer rivayetler, sanki bu durumu geçersiz kılacak bir izlenim uyandırmıştır. Zira bu rivayetlerde, Deccâl'in çıkışı ve kıyamet saati ile ilişkili bir anlatı söz konusudur. Bu ikinci grup rivayetler, değişen tarihsel şartlara karşılık, metinlerin yeniden yorumlanması ihtiyacından doğmuş görülmektedir.

Cumhuriyetle birlikte başlayan Batılılaşma sürecinin, geleneksel anlayışa mensup Müslümanlar nezdinde oluşturduğu kaygı, bu tür ikincil metinlerle birlikte, “Fâtih ile birlikte İslâm toprağı hâline gelen Konstantiniyye'yi, bu kez İslâm'a sırtını dönen Türklerden kurtarmak gerek” şeklinde bir motivasyon üretmiştir (Rıza-Abduh, 2011, ss. 10/ 223- 471. Bu perspektif değişimi, söz konusu zihniyeti benimseyen yapılara, Fiten hadisleri

olan ilk üç kuşağa mensup ilim adamlarıdır. Selefi ise daha sonra yaşadığı halde aynı metotları benimseyen ve aynı görüşleri paylaşan kişilerdir. Selefi âlimler tarafından organize edilen akıma ise Selefiyye denmektedir. İbn Teymiyye bunlardandır. Modern dönemde selef yöntemini salık veren yapılar onu sıçrama tahtası yaparak daha önceki kuşaklara dönme eğilimi gösterirler.

¹⁶ Şâfi'nin er- Risâle adlı eseri, Taberi'nin tefsiri ve İbn Kesir tefsiri Ahmed Şâkir tarafından tahkik edilmiştir.

¹⁷ Sünni bir İslami hareket olan Vahabilik, Hanbelî mezhebinin bir altkoludur. 18'inci asırda Muhammed bin Abdülvehhâb tarafından başlatılmış bu fikir akımına göre Kur'an ve Hadislerde olmayan her şeyin reddi gerekir. Muhammed bin Abdülvehhâb liderliğinde Osmanlı coğrafyasında etkili olan bu dini- siyasi hareket İngilizlerin İslâm dünyasında yerel işbirlikçisi olarak görev üstlenmiştir. Abdülvehhab kendi düşüncelerini otantik İslâm'a dönüş olarak tanımlar. Modern dönemlerde, marjinal yapıların kendilerini mensubu hissettikleri bir yapı olma özelliğine sahiptir.

üzerinden yeni yorum kapıları açmıştır. Buna göre, İstanbul iki kez fethedilecektir: Biri, Fâtih tarafından zaten gerçekleştirilmiş olan fetih; diğeri ise, Neo-Selefi geleneklerin kendilerinin gerçekleştirmeyi umdukları ikinci fetihtir (Komisyon/Anonim, 1436b, s. 1/5). Bu söylem, onların tarihten rol çalmalarını mümkün kılan zihinsel ve toplumsal kaotik bir iklimi yansıtmaktadır.

İstanbul'un fethinden sonra Fiten hadislerine özel bir ilgi duyan çevreler, mevcut durumu ideolojik biçimde okumuş ve bu yorum çerçevesinde harekete geçmiştir. Bu gruplar, alternatif rivayetleri kendi ideolojilerine uygun biçimde yorumlayarak varlık iddiasında bulunmuşlardır. Onlara göre, İstanbul Fâtih döneminde fethedilmiş; "Nime'l-ceyş" hadisi de bunu haber vermektedir. Ancak Türklerin "dinden uzaklaşmış mevcut durumu", Konstantiniyye'nin hâlen Müslümanların elinde olduğunu iddia etmeye imkân tanımamaktadır. Bu sebeple şehir yeniden fethedilmelidir (Rıza-Abduh, 2011, s. 10/ 471(927. dipnot). Neo-Selefi yapılara göre, Fiten hadisleri işte bu ikinci fethi haber vermektedir. Hatiboğlu, Mahmud en-Neşâbe'nin de bu yönde fikirleri olduğunu belirtir (Hatiboğlu, 1985, ss. 81–94). Neşâbe, "Eşkiya Türkler'den İstanbul'un kurtarılması gerektiğini ve bunun Hz. Peygamber'in fetih müjdesinin bir parçası olduğunu" ileri sürmektedir (Hatiboğlu, 2012, s. 15).

Tüm bu anlatılardan sonra, İstanbul'un fethinin tamamlanmadığı yönündeki algının yalnızca kişisel bir görüş değil; belirli selefi akımlar tarafından temsil edilen ortak bir kanaat olduğu söylenebilir. Durum böyle olunca, günümüzde Arap dünyasında İstanbul'a duyulan ilginin bu algı çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu ilginin bir "ikinci fetih projesi" nin parçası olup olmadığını ortaya koymak da önem arz etmektedir. Zira Hatiboğlu'nun iddiası ve endişesi, sistematik bir zihniyetin bu anlayışı sürekli olarak beslemekte olduğudur (Hatiboğlu, 2009, ss. 62–63).

İstanbul'da Arapların gayrimenkul alımları ve "İstanbul'un Gerçek Fethi" metaforu ile ilişkisinin imkânı

İstanbul'da gayrimenkul edinme konusunda Arap sermayedarları tarafından gösterilen iştiha, yalnızca estetik kaygılardan kaynaklanan, "eşsiz manzaraya sahip bir bölgede mülk sahibi olma arzusu" ile açıklanamayacak kadar derin patolojik bir zemine sahiptir. Aynı şekilde, bu yönelimi sadece ticari kaygılarla şekillenen kârlı bir yatırım yapma isteğiyle sınırlamak da yeterli görünmemektedir. Uçuk gibi

algılansa da bu eğilimi, dinî duygularla beslenen ve "İstanbul'un gerçek fethinde yer alma" gayretine dayalı olarak yorumlamak, bize göre daha isabetli bir yaklaşım olacaktır. Zira bu ilgi, yalnızca estetik veya ekonomik faktörlerle değil, dinî ve ideolojik unsurların birlikte işlev gördüğü daha karmaşık bir motivasyonla açıklanabilir. Görünen odur ki, bu güçlü yönelimin arkasında yalnızca dinî değil, aynı zamanda ideolojik saiklerin birlikte devrede olduğu bir yapı da bulunmaktadır.

İnsanın farklı sebeplerle mülk edinmesi mümkündür ve bu oldukça yaygın bir durumdur. Yatırım aracı olarak gayrimenkul almak, yahut ikamet etmek amacıyla mülk edinmek, bu nedenlerin en bilinenleridir. Ancak bunlardan farklı olarak, stratejik bir bölgede demografik yapıyı değiştirmek ve bölgesel etkinliği artırmak maksadıyla mülk edinildiğine dair tarihsel örnekler de mevcuttur. Bu durumda, gayrimenkul alımı siyasal bir araca dönüşmektedir. Nitekim 19. yüzyılın sonunda Yahudilerin Kudüs'te yoğun biçimde mülk edinmeleri neticesinde, şehrin neredeyse tamamını kontrol altına aldıkları ve bu kazanımları doğrultusunda Osmanlı padişahından taleplerde bulundukları bilinmektedir (Söylemez, 2016, s. 33–56). Tarihte bir kez gerçekleşmiş bu türden bir hadisenin, benzer gerekçelerle başka bir coğrafyada da vuku bulması bir modelleme faaliyeti olarak mümkün ve makuldür.

Devlet açısından herhangi bir sakınca bulunmadığı sürece, her birey, gerekli alım-satım kurallarına riayet ederek her yerde mülk sahibi olabilir. Bu çerçevede, İstanbul'daki mülklerin dün olduğu gibi bugün de yabancılara satışına ilişkin hukuki bir engel bulunmamaktadır. Dolayısıyla, belirli şartları sağlamak, öngörülen bedeli ödemek ve vergiye dair yükümlülükleri yerine getirmek kaydıyla herkes bu şehirde mülk edinebilir.

Bu çalışmanın odak noktası ise, doğrudan kimin, ne zaman ve nerede mülk edindiğinden ziyade, Neo-Selefi akımların böyle bir yönelim içinde olup olmadıkları sorusudur. Eğer mülke edinenlerin kendileri doğrudan söz konusu selefi yaklaşıma mensup değilse bile, bu yapılara mensup grupların bir fetih stratejisi olarak İstanbul'da mülk edinmeye yönelip yönelmedikleri bu hadisin bir yorum biçimi olarak bizce araştırılmaya değerdir. Zira dini gerekçelerle mülk edinme eğilimi Hicaz bölgesi dışında, Müslüman dünyasında pek sık karşılaşılan bir durum değildir. Doğrusu, söz konusu hadisin etkisi altında olan çevrelerin İstanbul'da fiilen mülk edinip edinmedikleri hususu henüz somut biçimde tespit edilmiş de değildir. Fakat bu söz konusu

rivayetin potansiyel bir yorumu olabilecek kadar güçlü bir eğilimdir.

Kamuoyuna yansıdığı şekliyle bilinen tek husus, yabancı yatırımcıların İstanbul'a yoğun bir ilgi gösterdiği. Bilinen bir diğer şey de bu alımların mülkün ederinden çok daha fazla rakamlara tekabül ettiği. Mülkün reel değerini aşan bu "yatırımın" rasyonel olduğu bu yüzden tartışmalıdır. Bu ilginin arka planında yalnızca ekonomik saiklerin mi yoksa dinî-ideolojik motivasyonların da mı bulunduğu konusu, daha ayrıntılı bir araştırmayı hak etmektedir¹⁸.

İstanbul'da mülk edinen yabancılar arasında Arapların açık ara önde olduğu ve "*Arapların İstanbul'da mülk edinme yarışına girdikleridir*"¹⁹. Astronomik fiyatlara rağmen bu şehre gösterilen yoğun ilgi, insanın rasyonel bir varlık olduğu varsayıldığında, yalnızca ticari kaygılarla izah edilemez. "Eşsiz boğaz manzarası" gibi estetik unsurlar, konut edinimi açısından makul bir gerekçe sunabilir; ancak bu gerekçe, İstanbul'a yapılan bu denli yoğun yatırımın arka planını açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Bir diğer açıdan bakıldığında ise, Arap yatırımcıların petrole dayalı zenginlikten kaynaklanan kolay kazanç imkânları, ekonomik güçleri ve görece refah içinde yaşamaları, onların tüm eylemlerinde iktisadi rasyonalite aramayı gerektirmeyebilir. Zira geniş imkânlarla sahip birey, zaman zaman alışılmışın dışında, uçuk ve hatta fantastik eylemlerde bulunmaya da yönelebilir. Bu durumda, yapılan yatırımın arkasında salt ekonomik gerekçeler aramak yerine, hedonist eğilimlerin veya dinî motivasyonların izini sürmek daha anlamlı

¹⁸ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, yabancılara yapılan konut satışları yılın 11 ayında, 2020'nin aynı dönemine göre yüzde 39,4 artarak 50 bin 735 oldu. Ülke genelinde yabancıların aldığı konutların neredeyse yarısı, yüzde 46'sı, İstanbul'dan satıldı. Ocak-kasım döneminde İstanbul'da yabancılara yapılan konut satışı yüzde 37 artarak 23 bin 169'a ulaştı. Bkz. <https://www.gzt.com/jurnalist/esenyurt-ve-beylikduzunden-yabancilar-en-cok-konutu-aldi-3600702> (en son bakılma tarihi: 24/05/2025)

¹⁹ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, bu yılın ilk altı aylık döneminde Türkiye genelinde yabancı uyruklu kişilere toplam 11 bin 816 konut satışı gerçekleştirildi. Geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 18,8'lik artış yaşanan yabancılara konut satışında ilk sırayı İstanbul aldı. Yabancılara konut satış rakamlarına bakıldığında, en çok konut satın alan ülke vatandaşları Irak'tan oldu. Irak'ın 1987 konut sayısı ile ilk sırada olduğu listede, Suudi Arabistan 1087 konutla ikinci, İran 944 konutla üçüncü sırada yer aldı. En çok konut satın alan diğer Arap ülke vatandaşları ise Afganistan 719, Kuveyt 606, Ürdün 373, Mısır 268, Yemen 263, Katar 231, İsveç 226, Filistin 178, Birleşik Arap Emirlikleri 116 şeklinde sıralandı. Bkz. <https://www.zraporu.com/genel/istanbulun-arap-ekonomisi/> (en son bakılma tarihi: 24/05/2025).

olabilir. Nitekim birey, gerçekleştirdiği eylemi dinî bir inanç ya da ideal ile temellendirebilir (Park, 2013, ss. 29–66).

İstanbul'da yatırıma dönüşen muhtemel bu dinî algı, "İstanbul'un mutlaka bir gün fethedileceği"ne dair rivayet ve bu rivayete yönelik geliştirilen yorumlarla ilişkili olabilir görünüyor. Bu yorumlardan birine göre, İstanbul Bizanslılardan alınmış ve bu yönüyle fetih tamamlanmıştır. Ancak şehir, hâlâ tam anlamıyla Müslümanların eline geçmiş değildir. Dolayısıyla bu bakış açısına göre fetih, henüz tamamlanmamıştır ve İstanbul hâlâ fethedilmeyi beklemektedir. Bu bağlamda, şehirde gerçekleştirilen yoğun mülk ediniminin, İstanbul'un "Müslümanlaştırılmasının" tamamlanmasına yönelik bir çaba olduğu da ihtimal dâhilindedir.

Dinî bir kehanete konu edilen bu ideolojik alışverişte, yapılan alımların maddî kazanç ya da zarar üzerinden hesaplanması mümkün olmayabilir. Zira ideolojik ve teolojik okumada, işlemlerin fonksiyonel değerleri; normal koşullarda geçerli olan matematiksel hesaplamalardan farklılık arz eder. Beklentinin niteliğini ya da yatırım yapanın hangi hedefe yöneldiğini belirlemek her zaman mümkün olmayabilir. Ticari alanlarda bu tür bir değerlendirme, kâr-zarar muhasebesi ile yapılabilirken; burada söz konusu olan yatırım algısında, böyle bir muhasebenin yapılabilirliği sınırlıdır. Bu sebeple, ekonomik açıdan çok da kârlı görünmeyen bir yatırım hamlesi, ideolojik ya da teolojik düzlemde büyük bir anlam taşıyabilir.

Nitekim bu ikinci fethin savaşız olacağı yönündeki görüş, IŞİD'in yayın organları tarafından açıkça dile getirilmiştir. Buna göre: "Konstantiniyye daha önce fethedildi; ancak bu müjdede bahsedilen fetih henüz gerçekleşmemiştir. Bu ikinci fetih, kıyamete yakın bir dönemde, herhangi bir savaş olmaksızın yalnızca tekbirlerle gerçekleşecektir" (Komisyon/Anonim, 1436b, s. 1/5). Bu durumda, söz konusu fethi gerçekleştirme yollarından biri de bedelini ödeyerek ve zamanla şehre sahip olmak da kulağa gayet makul geliyor. Böylece bu yatırımları gerçekleştirenler, İstanbul'dan yer satın alarak "fethe katılanlar" arasında yer aldıklarını düşünmekte; Hz. Peygamber'in övdüğü ve "fitneye asla dûcâr olmadıkları için kendilerinden razı olduğu" kimseler arasında sayıldıklarına inanmaktadırlar.

İstanbul'un fethine ilişkin Müslüman gelenekte yapılan yorumlar

Hız. Peygamber'in gaybî bir müjdesi yahut Müslümanları Konstantiniyye'yi fethetmeye teşvik

ettiği meşhur rivayete ilişkin üç temel yaklaşımdan söz edilebilir:

1. Rivayet sahihtir ve Hz. Peygamber'in müjdelediği üzere vakti geldiğinde vuku bulmuştur. Bu kehanet 1453 yılında gerçekleşmiştir.
2. Rivayet, bir formülasyondur; Hz. Peygamber'e nispet edilmiştir.
3. Rivayet sahihtir; ancak bizim bu haberle ilişkilendirdiğimiz olay -yani Fâtih Sultan Mehmed'in Bizans'tan Konstantiniyye'yi alması- Resûlullah'ın işaret ettiği fetih değildir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in sözünü ettiği fetih henüz gerçekleşmemiştir.

Birinci yaklaşıma göre rivayet hem sahihtir hem de 1453 yılında gerçekleşen fetihle tahakkuk etmiştir. İkinci yaklaşıma göre ise Hz. Peygamber'e isnat edilen bu türden bir teşvik veya müjde gerçekte yoktur. İstanbul'un 1453'te el değiştirmesi tarihsel bir vakadır, fakat bu olayı dinî bir motivasyonla ilişkilendirmeye çalışmak; sıradan bir tarihî süreci dinîleştirme girişimi olarak görülmektedir. Üçüncü yaklaşım ise, Neo-Selefi dinî akımların, hadis edebiyatının zengin literatüründen beslenerek oluşturdukları ahir zaman teolojisinin bir parçası olarak değerlendirilir ve ileride vuku bulması beklenen hadiseler arasında yer alır.

Bu üçüncü yaklaşımı, yalnızca konuya ilişkin rivayet metinleriyle sınırlı bir dağarcığın ürünü olarak görmek, yanlış değilse bile eksik bir değerlendirme olacaktır. Zira Neo-Selefi yapıların dinî zihniyetleri ve bazı temel kavramlara ilişkin kanaatleri göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu rivayetlerin bu akımların mevcut inanç ve düşüncelerini pekiştirmek ve delillendirmek amacıyla araçsallaştırıldığı görülmektedir. Yani bu rivayetler, yeni bir inanç ortaya koymaktan ziyade, mevcut kanaatlerin teyit aracı olarak işlev görmektedir.

Hz. Peygamber, coğrafi ve kültürel olarak dezavantajlı bir dünyada doğmuştur. İçine doğduğu toplumun mensuplarına, bu dezavantajları aşmaları ve medenî dünya ile temas kurmaları yönünde vaatlerde bulunmuştur. Bu vaatler bazı muhatapları tarafından hayal olarak görülmüş, Peygamber bu nedenle hayalperestlikle itham edilmiştir. Ancak onun bu yöndeki motivasyonları hem onun hayalperest olduğunu düşünenleri hem de bu hayalleri gerçeğe dönüştürmek isteyen sadık takipçileri ortaya çıkarmıştır (İbn Hişâm, 2009, s. 195; Watt, 1986, s. 18–23; Taberî, ty. s. 325). Hz. Peygamber, daha nübüvvetinin ilk dönemlerinde kuzey yönünü ve büyük medeniyetleri işaret etmiş; bu ifadeler, müminler için siyasi bir motivasyon

kaynağı olmuştur. Nübüvvet hayatının hiçbir döneminde hedef göstermeyi terk etmemiştir. Bu hedeflerden birinde şöyle buyurmuştur: “Konstantiniyye elbet bir gün feth olunacaktır. Onu fetheden komutan ne güzel komutan, onu fetheden ordu ne güzel ordudur.”

Bu mesajı içeren fakat farklı lafızlarla yapılandırılmış pek çok rivayet mevcuttur. Arap Yarımadası dışına yönelen bu çağrı, Müslümanları iç çatışmalardan uzaklaştırarak onları ortak bir hedefe yönlendirme işlevi görmüştür. Bu tür telkinler, muhataplarını hedefleri olan ve bu hedeflere yönelen bir topluluk haline getirmeyi amaçlamış, toplumun içe kapanıklığını kırarak daha büyük ufuklara açılmasına katkı sağlamıştır. Farklı şekillerde yorumlanabilir olan bu metin, İslam'ın bir din olarak siyasî bir çağrı içerip içermediği gibi temel meseleler başta olmak üzere pek çok tartışmaya da kapı aralamıştır.

Araştırmamızın bu aşamasında biz, ilgili rivayetin Fiten ve Melâhim edebiyatı içerisindeki yerini ve Neo-Selefi bir yapılanma olan IŞİD'in bu rivayete dair okuma biçimini değerlendireceğiz. Rivayet, doğrudan teo-politik bir alana hitap eder ve mesajları geleceğe yöneliktir. Dolayısıyla bu rivayet, teolojik olduğu kadar politik bir karakter de taşımaktadır. Aynı zamanda psikolojik olarak da muhataplarına bir amaç yüklemekte ve onları harekete geçirmeyi hedeflemektedir.

Bu haliyle rivayet, geçmişte olduğu gibi meşruiyet arayışında olan kişilerin, kendi durumlarını Hz. Peygamber'in sözleriyle örtüştürme çabalarına zemin hazırlamıştır. Rivayette övgüye mazhar olan şahıs olmak, Hz. Peygamber'in haber verdiği olayın mâsâdaki olan kişi, dinî açıdan sanki doğrudan Hz. Peygamber'in huzurunda bulunuyor ve bizzat ondan övgü alıyormuş gibi algılanmasına neden olmuştur. Bu nedenle, tarih boyunca geleceğe dair bu tür haberlerin doğrulayıcısı olmak, sonraki kuşaklar açısından daima önemli görülmüştür.

Bu algının bir yansıması olarak Osmanlı tarihinde şehrin “Konstantiniyye” isminin korunmuş olması, toplumsal hafızada Hz. Peygamber'in bu ihbarı ile kendileri arasında zihinsel bir bağ kurma amacı taşımış olabilir. Daha sonraki dönemlerde ise, rivayetin sıhhati veya mesajının doğruluğu tartışılmadan, rivayette geçen mesaj doğru kabul edilmiş ve bunun gereği yerine getirilmeye çalışılmıştır. Nihayetinde, bu rivayetin bilgi değeri teolojik içeriğinden ziyade, siyasal bir enstrümana dönüşmüş olması bir rastlantı değildir. Zira tarihsel ve kültürel birçok sebep nedeniyle, bu rivayetin siyasal etkisi, hemen her dönemde dinî değerinin

önüne geçmiştir.

Bizans'ın fethini konu alan bu rivayet, Bizans ile rekabet hâlindeki bütün Müslüman ordular açısından benzeri rivayetlerle birlikte bir motivasyon unsuru işlevi görmüştür. Bu rivayetler topluluğunun Osmanlı ordusunda da benzer bir etki uyandırdığı düşünülür. Muhtemelen bu, şehir fethedilinceye kadar genel algıdan farklılık göstermediği söylenebilir. Nitekim 1453 yılındaki fethin öncesine kadar, söz konusu rivayet bir savaş aracı, siyasal ve askerî bir aparat olarak işlev görmüştür (Bora, 1995, ss. 44–53).

Son yıllarda İstanbul'un fethine dair ortaya atılan bazı spekülasyonlarla birlikte, fetihden önce ve fetih döneminde geliştiği öne sürülen olumsuz İstanbul imajına dair mitolojik yorumlara dayanan değerlendirmeler yapılmaktadır. Fetih sonrasında gerçekleşen bazı uygulamalardan hoşnut olmayan bazı zümrelerin varsayımına göre, İstanbul'un fethine dair meşhur hadisin doğruluğu da tartışma konusudur. Bu görüşün en güçlü dayanak noktası ise, söz konusu rivayetin fetih dönemine ait Osmanlı tarih kaynaklarında yer almamasıdır (Enverî, 2003). Bu nedenle rivayetin, o dönemde bilinmediği iddia edilmektedir. En azından, Fatih dönemi tarihçisi Enverî'nin 1465 yılında kaleme aldığı *Düstûrnâme* adlı eserinde İstanbul'un fethinden söz etmesine rağmen, "Nime'l-ceyş" rivayetine yer vermemesi, bu iddianın temel gerekçelerinden biridir (Enverî, 2003).

Peki, Osmanlı coğrafyasında bu rivayet gerçekten bilinmekte miydi? Biliniyorsa bile, İstanbul'un fethine toplumu teşvik eden bir unsur olarak kullanılmış mıydı? Varsayıldığı şekilde, o dönemde Anadolu'da bu hadisin toplumun farklı katmanları arasında yaygın bir dolaşıma sahip olduğu söylenebilir mi? Örneğin, Fâtih ordusunu sefere teşvik ederken bu rivayetten istifade etmiş midir (Ateş, 1953, ss. 11–50)? Bu sorular, sadece rivayetin tarihsel mevcudiyetini değil, aynı zamanda işlevsel değerini de sorgulama açısından önem arz etmektedir²⁰. Zira döneme ilişkin metinler, önemli oranda elimizin altında ve söz konusu metinlerin bizde uyandırdıkları kanı, bu rivayetin Osmanlı aydın ve tarihçileri arasında bilindiğini söylememize

imkân vermez (Başar, 2010, ss. 61-100). Fakat daha erken tarihlerde bu haberin bir savaş aparatı olarak, İslam ordularını motive etmek amacına dönük kullanıldığını söylemek ise olası görünüyor (Avcı, 2017, ss. 243-262).

Yaygın kanaatin aksine Konstantiniyye 'nin ilk kez Hz. Osman döneminde kuşatıldığı da söylenmiştir²¹. Bu kuşatma Suriye valisi Muaviye b. Ebu Süfyan'ın himayesinde Abdullah b. Sarh komutasında (655) donanma ile yapılmıştır. İkinci kuşatma (668) yılında Muaviye b. Ebu Süfyan döneminde, oğlu Yezit b. Muaviye komutasında bir ordu tarafından yapılmıştır²². Ebu Eyyüb el-Ensari'nin katıldığı kuşatma Yezid b. Muaviye'nin komuta ettiği bu kuşatmadır (Yurdağür, 2023, ss. 1-33)²³. Sürecin takip eden safhalarında İstanbul, Müslüman ordular tarafından birçok defa kuşatılmış fakat 1453 yılında ancak fethi mümkün olmuştur²⁴.

Aktarıma göre, rivayetin ikinci tabaka râvilerinden Abdullah b. Busr şöyle demektedir: "Mesleme b. Abdülmelik (ö. 120/738) beni çağırdı ve bu hadisi sordu. Ben de ona bu şekilde naklettim. Bunun üzerine o, aynı sene Konstantiniyye 'yi fethetmek üzere sefere çıktı" (Hanbel, 2001, s. 31/287, (H. no: 18957)). Bu anlatı, rivayetin oldukça erken dönemlerden itibaren bilindiğini ve aynı zamanda ideolojik bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir. Dolayısıyla bu türden bir yorum çağdaş bir yorum olmayıp, rivayetin kendisi kadar eski bir okuma biçimine karşılık gelmektedir.

Şartların olgunlaştığı ve imkânların elverişli hâle geldiği bir zaman diliminde, 1453 yılında Osmanlı padişahı Sultan II. Mehmed şehri fethetmiştir. Bu fetihden sonra "Fâtih" unvanını, doğrudan İstanbul'un fethine atfen almış ve yaptığı diğer tüm fetihleri adeta bu fetih gölgelemiştir. Neo-Selefi yapıların modern zamanlarda söz konusu ettiği fethin bu olmadığı yönündeki spekülasyonlar ise muhtemelen bu tarihten sonra ortaya çıkmıştır.

²¹ Bu sefer ile ilgili yegâne anlatı Ermeni Tarihçi Sebeos tarafından yapılmıştır. Buna göre 654 yılında ilk sefer yapılmıştır (O'Sullivan, 2004, ss. 67-88; Öztürk, 2021, ss. 195-230).

²² Muhtemelen Yezide prestij sağlamaya dönük olan bu "komutan" olarak gönderme faaliyeti, şayet başarılı olsaydı, Yezidi ardıl bırakmak şüphe yok ki daha kolay olacaktı.

²³ Bu kuşatmaların birine; Halid b. Velid'in oğlu Abdurrahman komutasındaki ordu ile birlikte katılan, sahâbî Ebu Eyüb El-Ensari, ileri yaşına rağmen bu kuşatmaya iştiraki de muhtemelen ganimet hırsı sebebiyle değil, peygamberin sözünü ettiği "güzel askerlerden biri olmak" amacına dönük olmalıdır.

²⁴ Müslüman ordular tarafından İstanbul 11 kez kuşatılmıştır.

²⁰ Fatih, kendi döneminde Karakoyunlu ve Memlük Sultanına gönderilmiş mektuplarda, konuya ilişkin Müslim'in sahihi'nde de yer alan Ebu Hureyre'den rivayet edilen rivayete yer vermiş olmasına karşın, "ni'mel-ceyş" olarak bilinen rivayete yer verilmemiş olması, bu rivayetin daha sonraki bir zaman diliminde Osmanlı coğrafyasında şöhret bulduğunu, fetih döneminde bu rivayetin bilinmediğini gösterir. Zira Fatih'in kendisine büyük bir prestij sağlayan bu metin onun tarafından biliniyor olsa bize göre o bunu mutlaka kullanırdı. İlgili metinler için bkz. (Ateş, 1953, ss. 11-50).

Hız. Peygamber'in Konstantiniyye'ye dair mesajının zamanla unutulmasını önlemek ve bu mesajı koruma altına almak amacıyla, Osmanlı toplumunun resmî belgelerde şehrin ismini "Konstantiniyye" olarak muhafaza etmeye özel bir dikkat gösterdiği anlaşılmaktadır. Hadiste kullanılan şehrin adına dokunulmaması, hem dinî bir algının görünür kılınmasını sağlamış hem de Hız. Peygamber'in övgüsüne mazhar olan bu şehri fetheden "güzel asker" ve "iyi komutan" ifadeleri üzerinden bir siyasal çekim alanı oluşturulmak istenmiştir.

Nitekim Fâtih Sultan Mehmed'in kendi döneminde bastırdığı akçenin ön yüzünde "*Dâribu'n-nadr, Sâhibü'l-işğ ve'n-nasr fi'l-berri ve'l-bahr*", arka yüzünde ise "*Sultân Muhammed b. Murâd Han, azze nasruhû, duribe fî Konstantiniyye sene 882*" ibaresi yer almaktadır. Bu ifade hem fethin simgesel değerini hem de şehrin isminin korunmasına gösterilen titizliği yansıtan tarihî bir belgedir²⁵.

Bu askeri, siyasî hadise kısmen hadis edebiyatı, kısmen de tarih biliminin alanına girer. Bu tarihsel olgunun, Neo-Selefi akımlar tarafından Konstantiniyye fethedilmemiştir, bizim tarafımızdan feth olunacaktır (Komisyon/Anonim, 1436b, s. 1/3) şeklindeki mesajı konuya ilişkin algıyı bir kez daha irdelemeyi gerektirmiştir. Zira İŞİD'in²⁶ Türkiye yapılanmasındaki yayın organı Konstantiniyye dergisinde sürekli gündeme getirilen ve gündemde tutulan mesaj, "*Allah'ın kendilerine Konstantiniyye'yi fethini nasip etmesi*" yönündedir (Komisyon/Anonim, 1436b, s. 1/3). Öyle görünüyor ki; günümüzdeki bazı cihatçı Neo-Selefi yapılar, söz konusu hadis ile bağlantılı bir şekilde meşruiyet talep etmektedirler. Bu yapıların Türkiye'ye ilişkin tağût²⁷ algılarının önemli oranda beslediği bu anlayışlar, durumdan vazife çıkarmış, söz konusu hadise ilişkin selefi yorumları, değerlendirmelerde araçsallaştırmışlardır. Bu yapılardan İŞİD, daha ilk sayısında kapak konusu olarak "*Konstantiniyye'nin fethi*"ni tercih ederek, konuya ilişkin algısını net biçimde ortaya koymuştur. Böylece Neo-Selefi bir

yapı olan İŞİD, tarihi bir materyali güncel politik iddialarına araç olarak güncellemiş, İstanbul'un fethi ve bu fethi teşvike ilişkin nebevi haberi, raflardan masalara indirilmiştir.

Fethe ilişkin bu hadisin klasik yorumları

Ni'me'l-ceyş olarak bilinen rivayet, şöhreti açısından bilinen altı hadis kitabında yer almaz. Bunların içerisinde en güvenilir olan ve *Sabiheyn* olarak bilinen Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde de yer almaz. Ancak güvenilirlik kriterleri açısından hem İmam Buhârî'nin hem de İmam Müslim'in "güvenilir hadis" kriterlerini taşıdığı gerekçesiyle, Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn* adlı eserinde, bu rivayete yer vermiştir. Öte yandan Buhârî, bu rivayeti *el-Câmiu's-Sahîb*'ine dâhil etmemekle birlikte, hem *et-Târîu'l-Kebîr* hem de *et-Târîu'âğîr* adlı biyografik eserlerinde aktarmıştır.

İstanbul'un fethine dair bu rivayetin yer aldığı bilinen en eski kaynak ise Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned* adlı eseridir. Ayrıca İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Tirmizî de bu rivayete *Sünen*lerinde yer vermiş ve aktarmışlardır. Bunun yanı sıra İbn Ebî Şeybe'nin *el-Muannefi*, İbn Hibbân'ın *es-Sahîb*'i ve Taberânî'nin *el-Mucemü'l-Kebîr*'i de bu rivayetin yer aldığı diğer temel kaynaklardır.

Söz konusu hadise dair klasik yorumlar, İslâm'ın ortaya çıktığı dönemde dünya siyasetine yön veren iki süper güçten biri olan Bizans'ın sonlandırılması gereğini gündeme taşımıştır. Rivayetin verdiği mesaj, Bizans'ın Müslümanlar tarafından ele geçirilmesini öğütlemekte ve bu suretle Müslümanların en zorlu ve güçlü düşmanlarından birinin ortadan kaldırılması telkin ve teşvik edilmektedir. Bu mesajın bir sonucu olarak, İslâm tarihi boyunca Konstantiniyye'ye yönelik birçok fetih teşebbüsünde bulunulmuş; şehir çeşitli zamanlarda kuşatma altına alınmıştır. Nihayet 1453 yılında gerçekleştirilen kuşatma ile şehir Bizans'ın elinden alınmış ve Müslüman Türklerin hâkimiyetine geçmiştir.

Hadisin bir modern yorumu: Neo-Selefi bir yapı olarak İŞİD'in din algısı ve Konstantiniyye ifadesiyle açığa vurdukları patolojik yeni bir okuma

Herkesin cazibe merkezi olan bir değere sahip olmak başlı başına bir zorluk iken, hâlâ gözde konumdayken bu değeri "kem gözlere" karşı korumak ise ayrı bir güçlük teşkil eder. Farklı kültür ve medeniyetlerde "gözde" şehir konumundaki İstanbul, sürekli saldırıların hedefi olması ve bu nedenle korunmasının ayrı bir çaba gerektirmesi sebebiyle "lanetli şehir" olarak da tanımlanmıştır.

²⁵ 1467 yılında bastırılan bu parada Konstantiniyye isminin korunduğu görülür. Sonraki süreçlerde de başkentin ismi değişmemiş resmi evrakta korunmaya gayret edilmiştir.

²⁶ Irak ve Şam İslam Devlet (İŞİD), *ed-Devletü'l-İslâmiyye fi'l- Irak ve's-Şam* (DAİŞ) ifadelerinin kısaltmaları ile dünya kamuoyunda bilinirlik kazanmışlardır.

²⁷ Tağût, Allah'ın dışında kendisine ibâdet edilen ve kendisi de buna razı olan kimsedir. Tağût bir kişi olabileceği gibi bir öğreti de olabilir. Tapınılacak alternatif anlamında kullanılır.

Bu söylem, şehre sahip olanların başının dertten kurtulamayacağına dair bir inancı yansıtmaktadır. İstanbul'u "lanetli bir güzel" olarak gören ve bu sebeple sahibini belaya sürüklediği yönündeki algı, Bizans dönemine ait bir değerlendirmedir (Emecan, 2003, ss. 191-205). Müslüman gelenekte İstanbul'a dair geliştirilen ideolojik okumaların da bu "lanet" anlayışıyla irtibatlı şekilde yorumlanması mümkündür.

Günümüzde de İstanbul'a yönelik yoğun ilgi devam etmektedir. Bu ilgiye farklı çevreler dâhil olmakla birlikte, Neo-Selefi yapılar da bu ilgiyi sürdüren gruplar arasında yer almaktadır. Bu yapılardan biri de İŞİD'dir. İŞİD'in Neo-Selefi bir yapı olarak değerlendirilmesinin gerekçesi, onların din anlayışı ve "menhec" (metodoloji) kavrayışlarıdır. Nitekim kendi yayın organları olan *Konstantiniyye* adlı dergide, Selef kavramına açıkça atıf yapılmış; "Selef-i Sâlihîn'in akîdesi ve usûlünü tanıtmak" hedefi açık biçimde dile getirilmiştir:

"İlmi ve siyasî birçok konuya değinerek, özellikle halkımızı akîdevî, fikhî, siyasî ve menhecî konularda bilgilendirmek, Selef-i Sâlihîn'in akîdesi ve usûlünü tanıtmaya gayret edeceğiz" (Komisyon/Anonim, 1436b, s. 1/3).

Bu anlayışın tarihsel referansları ise daha yakın dönemlerde yaşayan İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye gibi isimlerdir. İŞİD'in yayınlarında bu iki isme neredeyse mutlak bir otorite tanınmış, İslam geleneği içindeki merkezî figürler olarak sunulmuşlardır. Bu yönüyle İŞİD'in ideolojik kökenlerini daha dar bir çerçevede tespit etmek mümkün hâle gelse de, onların tam olarak nerede durduğunu belirlemek için bir adım daha atmak gerekmektedir. Özellikle "menhec" anlayışları ile siyasi konumlanmalarının netleşmesi için, Muhammed b. Abdülvehhâb'a yaptıkları sürekli ve yoğun atıflar da dikkate alınmalıdır (Komisyon/Anonim, 1436a, ss. 2/40, 42, 43). Ancak İŞİD'in, Vahhabî dinî anlayışının kurumsal temsilcisi konumundaki Suudi Arabistan ile doğrudan ilişkili olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira derginin Suudî yönetimine karşı açıkça eleştirel bir tavır takındığı görülmektedir.

Öncelikle İŞİD'in zihin dünyasında Konstantiniyye henüz fethedilmemiş bir şehir olarak kalmaktadır. Bu algı, Türkçe yayın organlarına verdikleri isimde de açıkça görülür. Onlar, bu anlayışlarını şu cümlelerle ifade etmişlerdir. Onlar söz konusu durumu:

"Rabbimizden bu konuda bize muvaffakiyetler vermesini diliyoruz. Ve bugüne kadar İslam Devleti'ne kilometrelerce alanı savaş ve silahla

bahşeden Rabbimizden, derginin adını verdiğimiz Konstantiniyye'yi savaşız ve kansız olarak bize kapılarını açmasını diliyoruz. Ya Rabbi, Resûlullah'ın bahsetmiş olduğu İstanbul'un fethini bize nasip et. Allahumme âmin..." (Komisyon/Anonim, 1436b, s. 1/3).

Bu açıklamalardan sonra şu sorular gündeme gelmektedir: İstanbul 1453 yılında Fâtih Sultan Mehmed tarafından fethedilmemiş miydi? Şayet derginin yayın tarihi 1453'ten sonra ise, bu söylem nasıl izah edilmelidir? Bu soruların cevabı, dergide yayımlanan "Konstantiniyye'nin Fethi" başlıklı yazıda verilmektedir:

"Bunu vadeden Allah Resûlü (şallallahu aleyhi ve sellem) aynı şekilde Konstantiniyye'nin de feth olunacağını bize müjdelemiştir. Konstantiniyye daha önce fethedildi, ama bu müjdede bahsedilen fetih henüz gerçekleşmemiştir. Nitekim bu fetih kıyamete yakın bir zamanda gerçekleşecek, savaşmadan sadece tekbirlerle gerçekleşecektir" (Komisyon/Anonim, 1436b, s. 1/5).

Bu anlayışa zemin oluşturan rivayetlerden biri Müslim'in *Sahîb*'inde yer almaktadır. *Konstantiniyye* dergisinde aktarılan bu rivayet şu şekildedir:

"Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: Romalılar A'mâk'a yahut Dâbık'a inmedikçe kıyamet kopmayacaktır. Onların karşısına Medine'den, o gün yeryüzü halkının en hayırlılarından bir ordu çıkacaktır... [rivayet metni burada özetlendi]... Müteakiben İstanbul fethedilecektir..." (Müslim, Fiten, 9; (H. no: 2897)).

Bu rivayet, Fiten ve Melâhim edebiyatına dâhil olup ahir zamana dair bilgiler içermektedir. Dergide bu rivayetlere dayanarak yapılan yorum ise şu şekilde somutlaştırılmıştır:

"Bu hadislerden de anlaşıldığı üzere, kıyamete yakın bir zamanda, eski adıyla Konstantiniyye, şimdiki ismiyle İstanbul olan şehir, savaşız ve kansız bir şekilde, sadece tekbirlerle fethedilecektir. Nebvî bir menhec üzere yeniden inşa edilen hilafet ordusu, Allah'ın izniyle bu şehri tekbirlerle fethedecektir" (Komisyon/Anonim, 1436b, s. 1/6).

Bu anlatının ardından, daha önce fethedildiği kabul edilen Konstantiniyye'nin neden yeniden fethedilmesi gerektiğine ilişkin yorum da sunulmuştur. İŞİD'in kendi mevcudiyetine duyulan ihtiyacı açıklamaya çalıştığı bu değerlendirmede şu ifadeler yer alır:

"Evet, tâgûtlar İslam topraklarını işgal ettiler, haramları yaygınlaştırıp insanları küfre zorladılar. Kendi yurdumuzda esir edildik, inançlarımızı dile getiremez hale geldik. Kur'an'ın hükümleri iptal

edildi, yerine hevâ kaynaklı düzenler getirildi... Bu ülkede şeriat yasaklandı, şeriatçilerin barınamayacağı ilan edildi” (Komisyon/Anonim, 1436b, s. 1/6).

Bu türden yayınlarda, dışlanan ve kendilerine yaşam alanı tanınmadığını düşünen marjinal yapıların, kendilerini ifade edebilecek mecra arayışına girdikleri ve ortak bir mağduriyet algısı etrafında bir araya geldikleri görülmektedir. Şu cümle bu duyguyu özetlemektedir:

“Her zulmün sonu geleceği gibi sizin de sonunuz yakındır. Rabbimizden en büyük isteğimiz, bize zulmedenleri bizim elimizle cezalandırmasıdır.”

Bu tür cümleler, kendilerine yaşama ve söz hakkı tanınmadığı inancındaki grupların, sahaya inmelerini gerekçelendirdikleri ifadelerdir. Kendisini bir misyonun temsilcisi olarak gören bu kitle, muhataplarını da bu misyona inandırarak yeni taraftarlar edinmeye çalışmaktadır.

İŞİD’in Anadolu’daki hedefi ve muhataplarından beklentisi de bu bağlamda şekillenmiştir: “Tağût’a teslim olmuş İstanbul ve diğer şehirlerin, gerçek kimliklerine kavuşturulması” ve “Müslümanlaştırılması” (Komisyon/Anonim, 1436b, s. 1/6). Bu hedef doğrultusunda, şu ifadeyle *Konstantiniyye’nin Fethi* başlıklı yazı sona erer:

“Yüce Rabbimizden, bize İstanbul ve diğer beldelerin fethini nasip etmesini ve bu konudaki müjdeyi bize ihsan etmesini temenni ediyor; sabırla bu konudaki ribâtımıza devam ediyoruz.”

Nazım şeklinde yazılmış, şiirsel bir metin de bu inancı pekiştirmektedir. Bu anlatı, İŞİD zihniyetinin sosyal ve kültürel zeminine işaret etmekte ve İstanbul’un “yeniden fethi” gerektiği yönündeki inancın, beslendiği kaynakları göstermektedir. Bu noktada ilk dikkat çeken husus, İŞİD’in hilafet anlayışının, Osmanlı’nın din algısıyla ilişkili daha köklü bir karşı duruşu temsil etmesidir. Bu anlayışın bir diğer niteliği ise, çatışmacı bir tepki üzerine inşa edilmiş olmasıdır. Söz konusu zihniyet, yalnızca Cumhuriyet’i ve onun değerlerini reddetmekle kalmaz; aynı zamanda bu değerlerle özdeşleşen her unsuru “öteki” olarak konumlandırır. Bu aşamada, söz konusu karşı çıkışın yalnızca dinî değil, aynı zamanda siyasal bir zemin taşıdığı da görülmektedir. Bu tutum, derginin sözünü ettiğimiz şiirimsi bir söyleyişle kaleme aldığı şu dizelerde açıkça gözlemlenir:

Eyyy İstanbul!

Muvahhidleri barındırmadın kendinde

Bize yetim muamelesi yaptırdın içinde

Biliyorduk sen de razı değildin bu zulümden

Bunun ızdırabını hissettik, sessizliğinde

Eyyy İstanbul!

Caddelerinde küfre rıza gösterdin

Sokaklarını haramlarla doldurdun

Ne oldu ki sana bu kadar kısa sürede Despotlara, zalimlere, kâfirlere teslim oldun

Eyyy İstanbul!

Gürle, haykır, kalk artık, yeter bu sessizlik

Zalimleri barındırma kendinde, bitsin bu hainlik

Aç bağrını, kovduğun öz evlatlarına artık

Sana vaad edilen müjde yakındır, yakın!

Eyyy İstanbul!

Muhakkak feth olunacaksın

Tekbirlere boyun eğeceksin

Bir asır tağûtların işgali altında kalsan da

Özgürlüğüne elbet kavuşacaksın (Komisyon/Anonim, 1436b, s. 1/7).

Metnin yazarının ideolojik duruşu, açık biçimde, Cumhuriyet’in kurucu kadrolarına ve bu kadroların din algısına karşı duyulan öfkeye dayanmaktadır. “Yüzyıllık” bir geçmişten beslenen bu tepki, İstanbul’un hiç fethedilmediği değil; fethinden sonra İslamî kimliğini koruyamadığı ve tağütlara teslim olduğu yönünde bir kanaatin ürünüdür.

Hilafet kurumunu İslamî yapıları koruyan, dinin yaşanmasına imkân sağlayan bir çatı olarak gören bu marjinal dinî zihniyet, bu kurumun Hristiyanlar ve Yahudiler eliyle tarihin raflarına kaldırıldığını ve işlevsizleştirildiğini iddia etmektedir (Komisyon/Anonim, 1436b, s. 1/7).

Tarihsel bir nedamet ve kültürel boşluk üzerinden meşruiyet alanı arayan İŞİD, dinî davetin merkezi olmak temennisıyla mevcudiyetini haklılaştırmaya çalışmaktadır. Bu çağrıda şu ifadeler yer almaktadır:

“Haydi ey Müslümanlar, devletinize gelin! Özellikle davetçileri ve ilim talebelerini cihada çağırıyoruz. Batı Afrika’daki kardeşlerinize hicret etmeye davet ediyoruz... Tevhid burada gerçekleşti, velâ ve berâ burada somutlaştı... Allah’ın şeriatı burada hâkim! Tevhidi haykırmak burada! İslam yurdu burada! Hilafet toprakları burada!...” (Komisyon/Anonim, 1436b, ss. 1/14-15).

Bu dil hem muhataplara alternatif bir yapı sunduğunu ima etmekte, hem de “ötekini” açıkça tanımlamaktadır. Aynı zamanda üstlenilen misyonun tarihteki örnekliğinden rol çalarak, iyiliğe davet eden bir söylem kurmaya da çalışılmaktadır.

İslam davetine olumlu yanıt vermeyenlerin cizye ödeyerek hayat ve mal güvenliği elde edebilecekleri belirtilirken, üçüncü yol olarak savaşı tercih edenlerin ise “evlat ve kadınlarının köle pazarlarında satılacağı” tehdidi savrulmaktadır (Komisyon/Anonim, 1436b, s. 1/16). Bu ifade, İŞİD’in beslendiği zihniyetin hangi tarihsel döneme ait olduğuna dair önemli bir ipucu sunar.

Bu romantik ve marjinal topluluk, zihinsel olarak kendisini güncelleştirememiş; duygusal olarak da modern zamanlara entegre olamamış, adeta geçmişte kalmıştır.

Güncel gerçekliklere adapte olmak yerine, geçmişte kalmayı bir ilke hâline getiren bu yaklaşım, toplumun diğer unsurları tarafından kabul görmemiştir. Bu da IŞİD'in, marjinal bir yapı olarak algılanmasına ve ana akım Müslüman coğrafyada sınırlı muhatap bulmasına yol açmıştır.

IŞİD'i benzerlerinden ayıran ve onu yegâneleştiren unsurlardan biri de ötekileştirmeyi kabir ziyaretleri üzerinden yapmasıdır. Kabirleri ziyaret ve tazimi, "El-Kaide veya Taliban gibi sapık cemaatlerin bunlara müsaade ettiği gibi, İslam Devleti (IŞİD) bunlara müsaade etmemiştir" şeklinde bir söylemle eleştirilmiştir (Komisyon/Anonim, 1436b, s. 1/28).

Buna karşılık, kendileriyle benzer yönelimler taşıyan, Batı eğitim sistemini reddeden Boko Haram gibi yapılar ise övgüyle anılmıştır (Komisyon/Anonim, 1436b, s. 1/35). Fiziksel olarak ulaşamayanlar için Boko Haram'a "hicret edilmesi" teşvik edilmiş, böylece coğrafi olarak da iş birliği içinde olan müttefik yapılar tanımlanmıştır (Komisyon/Anonim, 1436b, s. 1/36).

Bu yayın organlarında dikkat çeken bir diğer husus ise, dünyanın farklı yerlerinde Müslümanlara yönelik saldırılara karşı güçlü bir savunma refleksi geliştirilmemiş olmasıdır. Bu durum, Neo-Selefi yapıların meşruiyet arayışları için zemin oluşturmaktadır. Yaşanan mağduriyetler, onların "durumdan vazife çıkaran" bir yapı hâlinde ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Filistin-İsrail meselesi gibi güncel krizlerde meşru yapıların etkisizliği ve sorumluluk üstlenmemesi, Neo-Selefi yapıların meşru alanlardan rol çalarak kendilerine alan açmalarına ve ideolojik olarak güç kazanmalarına katkı sağlamaktadır.

Sonuç

Tarihin belirli bir döneminde başarıyı taçlandırmak amacıyla kullanılan ideolojik ve tarihî veriler, zamanın başka bir diliminde farklı ülkelerin aracı hâline de gelebilir. Dün bizim tarafımızdan meşrû bir zeminde kullanılan bir unsurun, bugün başkaları tarafından kullanılmasında ilkesel olarak bir engel yoktur. İstanbul'un fethini müjdeleyen rivayetler, tarihin akışı içinde adeta bir katalizör görevi görmüş ve süreci hızlandırmıştır. Bu konuya ilişkin en az iki hadis grubunun bulunması ise, kültür antropolojisi bağlamında farklı okumalara imkân vermektedir. Dînî açıdan da bu tür metinler,

tarihsel kırılmalara kaynaklık edebilecek güçtedir. Bir yönüyle "ideolojik tarihçiliğin", diğer yönüyle de "teolojik evrenin" unsurları olan bu metinler, anlam bilim açısından hem "anlam" hem de "mesaj" üretici metinlerdir.

"Nime'l-ceyş" rivayeti, otantik olarak fetih dönemine ve bu coğrafyaya ait bir yapı olmamakla birlikte, zihinsel bir insanın aracı olarak gündeme getirilmiş ve takip eden tarihsel süreçte ise vakıanın gerçek bir parçasıymış gibi takdim edilmiştir. Anakronik bir unsur niteliği taşıyan bu rivayet, tarihin farklı dönemlerinde tartışma konusu olmaya devam etmiştir. 20. ve 21. yüzyıllarda bu metinler yeniden gündeme gelmiş; bir dönem tarihe yamamak üzere kullananlara adeta bir tarihsel ceza gibi, bu kez başka ellerde hortlamış ve karşıt bir zeminde tekrar ortaya çıkarılmıştır.

Müslüman dünyanın öncü figürlerinden biri olma hedefiyle muhtemelen istinat edilen "Nime'l-ceyş" rivayeti, sıhhatinden bağımsız olarak sürekli vurgulanmış ve neticede güçlü bir etki alanı oluşturmuştur. Günümüzde ise, konuya dair çeşitli rivayetlerden hareketle Fiten edebiyatına ait bazı metinler öne çıkarılmış; bu rivayetler, özellikle Neo-Selefi marjinal yapıların ilgisini celbederek şehir barışını tehdit eder bir düzeye ulaşmıştır.

Neo-Selefi örgütlerin ideolojik bir aracı olarak kullandıkları bu rivayetler, ideal düzlemde temsil kabiliyeti gösteremediğimiz gerekçesiyle, bize karşı oluşturulan cephelerde dinî bir argüman ve araç olarak yeniden gündeme taşınmıştır. Bu rivayetin yeniden ele alınmasını gerektiren tarihsel ve kültürel sebepler, bu çalışmada gözler önüne serilmekte; söze konu rivayetin yeniden yorumlanmasının gerekçeleri ise, ilmî bakımdan değerlendirilerek sahipsiz olup olamayacağı tartışmaya açılmaktadır.

Kaynaklar

- Ateş, A. (1953). İstanbul'un fethine dair Fatih Sultan Mehmed tarafından gönderilen mektuplar ve bunlara gelen cevaplar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 7, 11-50.
- Avcı, C. (2017) Müslüman Araplar tarafından Bizans başkenti İstanbul'a düzenlenen askeri seferler. M. Arslan ve T. Kaçar (Ed.), *Byzantion'dan Constantinopolis'e İstanbul kuşatmaları içinde (ss. 243-262). İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.*
- Başar, F. (2010). İstanbul'un fethine dair literatür değerlendirmesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 16.

- Bora, T. (1995). Fatih'in İstanbul'u "İslâm Şehri" ile "Dünya Şehri" arasında İslamcıların İstanbul rüyası. *Birikim Dergisi*, 76, 44-53.
- Bostan, İ. (2020). "Konstantiniyye Elbette Fetholunacaktır" Osmanlı kaynaklarında fetih hadisi meselesi. E. Altan vd. (Ed.), *Ortaçağ tarihçiliğinde bir duayen Prof. Dr. Abdülkerim Özyayın'a armağan* içinde (ss. 185-194). Bilge Kültür Sanat.
- Bölükbaşı, M. (2013). Bir "Gelenek İcadı" olarak İstanbul'un fethi. *Sosyoloji Dergisi*, 28, 67-88.
- Çoruk, A. Ş. (2016). Bir gelenek icadı olarak II. Meşrutiyet döneminde gerçekleştirilen İstanbul'un fethi törenleri. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 7, 79-98. <https://doi.org/10.16947/fsmia.238931>
- Ebû Dâvûd. (2009). *Sunen Ebî Dâvûd Thk: Şuayb el-Arnau*. Dâru'r-Risâle.
- el-Makdisî es-Sulami eş-Şafiî, Y. bin Y. bin A. bin A. A. (1989). *Akdu'd-durar fi'l-abbari'l-Muntazir ve huva'l-mahdi ealayhi's-selam*. Mektebetu'l-Menar.
- Emecan, F. M. (2003). Lanetli şehir düştü: İstanbul'un fethi ve kıyamet senaryoları. *Osmanlı Araştırmaları*, 22(22), 191-205.
- Emecan, F. (2007). Dönemin kaynaklarında fetih olayının algılanışı ve ideolojik yaklaşım. *550. yılında fetih ve İstanbul* içinde (ss. 83-104). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Enverî. (2003). *Fatih devri kaynaklarından Düsturnâme-i Enverî, Osmanlı tarihi kısmı*, Y. haz. Necdet Öztürk. Kitabevi Yayınları.
- Erul, B. (2000). Bir alan taramasının panoraması, vahy-i gayri metluv hakkında bazı mülahazalar ve bir eleştirinin eleştirisi. *İslamiyat Dergisi*, 3(1), 161-184.
- et-Tirmizî, E. İ. (1975). *Sunenu't-Tirmizî thk. Muhammed Şâkir vd. Matbaatu Mustafa el Babî*.
- Hanbel, E. A. A. b M. eş-Ş. A. b. (2001). *El-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaut vd. *50 Cilt. Muessesetu'r-Risale*.
- Hatiboğlu, M. S. (1985). Batıdaki Hadis çalışmaları üzerine. *Uluslararası Birinci İslam Araştırmaları Sempozyumu*, (81-94), İzmir.
- Hatiboğlu, M. S. (2009). *Hadis tedkikleri*. Otto Yayınları.
- Hatiboğlu, M. S. (2012). *Hz. Peygamber ve Kur'an dışı vahiy*. Otto Yayınları.
- İbn Hişâm, E. M. C. A. İ. (2009). *Es-Sîretu'n-Nebeviyye*. Dâru İbn Hazm.
- Jankowiak, M. (2017). The first Arab siege of Constantinople: 201 The campaign of Yazîd b. Mu'âwiyah in 667-669. Murat Arslan ve Turhan Kaçar (Eds). *Byzantion'dan Constantinopolis'e İstanbul Kuşatmaları* içinde (ss. 201-228). İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.
- Komisyon/Anonim. (1436a). Hilafet'le savaşmak riddet midir? *Konstantiniyye Dergisi*, 2, 1-60.
- Komisyon/Anonim. (1436b). Konstantiniyye'nin fethi. *Konstantiniyye Dergisi*, 1, 1-46.
- Küçükaşçı, M. S. (2015). Fetih hadisi ve Müslümanların İstanbul kuşatmaları. M. Akif Aydın (Ed.), *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* içinde (ss. 2/ 284-293). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- O'Sullivan, S. (2004). Sebeos' account of an Arab attack on Constantinople in 654. *Byzantine and Modern Greek Studies*, 28, 67-88. doi:10.1179/byz.2004.28.1.67
- Öztürk, M. (2021). Hz. Osmân (23-35/644-656) döneminde denizcilik faaliyetleri. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (18), 195-230. <https://doi.org/10.16947/fsmia.1050277>
- Park, C. L. (2013). Din ve anlam. R. F. Paloutzian ve C. L. Park (Ed.), *Din ve Maneviyat Psikolojisi* içinde (ss. 29-66) (İ. Çapacoğlu ve A. Ayten Çev.). Phoenix Yayınevi.
- Rıza-Abduh, R.-M. (2011). *Menâr tefsiri* (İ. Tüfekçi ve A. Rıza, Çev.). Ekin Yayınlar.
- Söylemez, M. (2016). Kudüs ve Osmanlı arşiv vesikaları ışığında Yahudilerin bölgeye yerleşmeleri üzerine notlar. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 33-56.

- Şâkir, A. (2005). *Umdetu't-tefsir an hafız İbn Kesir*. Daru'l-Vefâ.
- Taberî, E. C. İ. C. (ty.). *Tarîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* nşr. Ebû Suhayb el-Kermî. Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye.
- Watt, W. M. (1986). *Hız. Muhammed Mekke'de*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Yavuz, M. (2017). İstanbul'un fethi ve Akşemseddin. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27, 185-200.
- Yıldırım, M. İ. (2010). *İdris-i Bitlisî'nin Heşt Behişt'ine göre Fatih Sultan Mehmed ve dönemi*. [Yatınlanmamış Doktora Tezi] Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Yurdagür, M. (2023). Ni'me'l-Ceyş'in Kastamonu'yu şereflendiren yıldızı: Kays B. Mâlik El-Hemdânî. *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(1), 1-33.

2024. Telif hakları yazar(lar)a aittir.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansının hüküm ve şartları altında yayımlanan açık erişimli bir makaledir.